МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 5

Матеріали
Звітної науково-практичної конференції науковців МАУП
“Соціальна практика та теоретико-методологічні
засади модернізації України
(політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми)”
м. Київ, МАУП, 30 листопада 2017 р.

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2017

ББК 63.3(4УКР)я43
С76

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 12 від 25.10.17)

Редакційна колегія:
М. Н. Курко (голова), д-р юрид. наук, проф.;
М. Ф. Головатий (заступник голови), д-р політ. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (відповідальний редактор), канд. техн. наук;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
В. М. Воронін, д-р іст. наук;
В. І. Литвиненко, д-р юрид. наук, проф.;
Є. О. Романенко, д-р наук з держ. упр., проф.;
О. Л. Фещенко, канд. екон. наук, доц.;
Л. В. Янюк (виконавчий редактор).

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008 —

С76 Вип. 5: Матеріали звітн. наук.-практ. конф. "Соціальна практика та теоретико-методологічні засади модернізації України (політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми)", 30 листопада 2017 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. — 2017. — 352 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано тези доповідей учасників науково-практичних форумів МАУП, що відбувались у контексті загальноакадемічної Науково-практичної конференції "Соціальна практика та теоретико-методологічні засади модернізації України (політичні, юридичні, економічні та психологічні проблеми)" з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

ББК 63.3(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2017
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2017

ЗМІСТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК

КРУГЛИЙ СТІЛ
“Актуальні проблеми державного управління”

Романенко Є. О.
Нові підходи до приватизації державного майна *10*

Бідзюра І. П., Грабовенко Н. В.
Гуманітарний вимір розвитку освіти в Україні *14*

Червякова О. В.
Перехід до парадигми механізмів трансформації державного управління *17*

Чаплай І. В.
Управління державним та громадським сектором: спільне та відмінне *20*

Амер Аль-Атті
Оцінювання механізмів публічного управління випереджаючим розвитком економіки України *22*

Каракасіді О. Ф.
Місцеве самоврядування у країнах світу: практика функціонування та уроки для сучасної України *25*

Родченко І. Ю.
Синергетичний підхід до представлення процесів забезпечення впорядкування станів системи державного управління *30*

Андреєв В. А.
Система розвитку персоналу як основа селекції кадрів публічної служби *32*

ДИСКУСІЙНИЙ КЛУБ
“Декомунізація: виклик минулому чи майбутньому”

Бідзюра І. П.
Декомунізація в Україні та світова геополітика *34*

Попов В. Ж.
Історичний досвід декомунізації *36*

Рябенко С. Д.
Сутність декомунізації *39*

Головатий М. Ф.
Унікальність та складність декомунізації в Україні *43*

Сурмин Ю. П.
Суть декоммунизации и ее проблемы в Украине *46*

Мелков Ю. А.
Философское видение декоммунизации *50*

Дікарєв О. І.
Як розлучатися з тоталітарним минулим? *52*

В. Ж. ПОПОВ
д-р іст. наук, проф., НН ІМВСН МАУП

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДЕКОМУНІЗАЦІЇ

Хотілося би звернутися до історичного досвіду проведення декомунізації у країнах Східної Європи.

Зазвичай у зв'язку з "декомунізацією" кажуть про три речі: Люстрацію — заборону на громадську діяльність для осіб, пов'язаних з колишнім режимом. Реституцію — повернення власності її колишнім власникам. Конфіскацію рахунків і власності, що належать Комуністичній партії.

Оскільки падіння комунізму було майже моментальним, а його прихильники не зробили спроб політичного виживання і боротьби за владу, то люстрації в країнах Східної Європи не відсторонили від громадської діяльності нікого, хто проповідував би власне комунізм.

Вони мали вигляд ідеологічних чисток, іноді перетворюючись на засіб шантажу та зведення рахунків з політичними опонентами.

Реституція у Східній Європі відбувалася вибірково і в економічно незначному масштабі. Реституції в Російській Федерації в загальноприйнятому сенсі не проводилося, хоча в окремих випадках, наприклад, Російської Православної Церкви, частина власності (в основному, храмові будівлі) поверталася. Причинами відмови від реституції послужили більш тривала перерва в праві наслідування (70 років проти 40–45 у Східній Європі), виникнення конфліктів з останніми власниками, великий масштаб руйнувань в ході війни та ін.

Як проходила "декомунізація" в країнах Центральної та Східної Європи, які з тих пір вступили в ЄС? Ніяк: її не було. Більшість людей, які виросли в цих країнах, не розуміють навіть суті питання: слово "декомунізація" вони сприймають як процес відсторонення від посад на держслужбі людей, які заплямували себе співпрацею зі спецслужбами режиму, що існував до 1989 року. Цей процес більш відомий під назвою "люстрація", введеним в Чехословаччині для того, щоб уникнути політично неприємного терміна "чистка".

У 1991 році там був прийнятий закон, що забороняв протягом п'яти років обіймати керівні посади в державних структурах колишнім співробітникам органів держбезпеки, міліції, а також партійним функціонерам районного рівня і вище. Після розпаду країни в Словаччині цей закон перестали виконувати на практиці починаючи з 1994 року, у Чехії проти його імплементації теж виступали багато, включаючи головного героя "оксамитової революції", президента Вацлава Гавела.

Гавел заявив, що люстрація "була дітищем революції, і як така вже перестала бути необхідна". Позначався і дефіцит управлінських кадрів. Незважаючи на це, права більшість у чеському парламенті подолала президентське вето і продовжила термін дії закону до кінця 2000 року. При цьому в 1993 році парламент скасував термін давності для "злочинів комуністичного режиму": точніше, цей термін відраховується не з моменту вчинення злочину, а з 1990 року. Крім того, був прийнятий закон про відкриття доступу громадян до своїх "справ", які лежали в архівах спецслужб.

У Польщі люстрація не відбулася відразу, одночасно з чеською. Новообраний прем'єр-міністр Тадеуш Мазовецький в 1989 році заявив: "Під минулим ми підводимо жирну риску. Відповідати будемо тільки за те, що зробили, щоб витягнути Польщу з нинішньої кризи". Багато хто сприйняв це як обіцянку, що ніякої люстрації не буде. У 1992 році Сейм все ж таки прийняв закон про люстрацію, але конституційний суд визнав його таким, що суперечить Основному закону. Новий закон на цю ж тему був прийнятий в 1996 році, але момент вже був втрачений. Відтоді вже відбулася зміна поколінь в політиці "природним шляхом": президент Польщі Анджей Дуда під час передвиборної кампанії підкреслював, що він перший кандидат, який прожив доросле життя вже після 1989 року.

Люстраційні закони були прийняті в Угорщині (1991, йшлося про скасування терміну давності для політичних вбивств в 1944–1990 рр.) та Болгарії (1992, заборона секретарям Компартії і професорам марксизму-ленінізму обіймати керівні посади в навчальних закладах і в місцевих органах влади), але в обох випадках їх скасували конституційні суди. По суті, Чехія залишається фактично єдиним прикладом "декомунізації-люстрації".

Перейменування вулиць, знесення пам'ятників, демонтаж мозаїк і тому подібні перетворення публічного простору у Східній Європі не регулювалися, як правило, ніяким спеціальним законом. У Румунії, Болгарії, Польщі, балканських країнах, Угорщини все це відбувалося на підйомі масових антикомуністичних настроїв у 1989–1993 рр., робилося силами місцевих громад і не потребувало жодного спеціального законодавчого регулювання: у місцевої влади не було зобов'язань звітувати перед вищим начальством про кількість перейменованих бульварів.

Примітний приклад Хорватії. Під час війни з Сербією публічний простір в хорватських містах масово "декомунізувався": перейменовували вулиці, зносили пам'ятники. Проте до цих пір в Загребі, наприклад, є площа ім. Тіто. Хорвати не заборонили комуністичну символіку — заборонена тільки фашистська.

Польський Інститут національної пам'яті використовувався як інструмент політичної боротьби. На окремих політиків вибірково знаходили компромат в архівах, в суспільстві штучно мусувалася тема антикомунізму.

У всіх країнах, де є подібні структури — Чехія, Словаччина, Литва, Естонія, Румунія — ІНП не має статусу органу державної влади, це громадська організація, яка займається розкриттям архівів і політичних справ (часто розкриваючи, правда, лише політично зручну інформацію). Втім, є виняток: авторитарний проросійський уряд Віктора Орбана в Угорщині в 2010–2012 роках виступив з ініціативою: урядовий комітет видав довгий список історичних осіб, що підлягають видаленню з публічних просторів. Список був складений безглуздо, туди потрапили багато діячів, які ніяк не мали б там опинитися, а деякі яскраві представники старого режиму, навпаки, під заборону не потрапили. Результат змішаний: наприклад, тепер в Будапешті не залишилося жодного пам'ятника знаменитому угорському філософу-марксистові Дёрдю Лукачу, але пам'ятник поетові-анархістові Аттілі Йожефу і вулицю, названу на його честь, громадськість все ж відстояла.

Деякі перейменування викликали справжню бурю протестів: так було, наприклад, зі спробами перейменування вулиць Ендре Шагварі (комуніст-підпільник, убитий жандармами в 1944 р.) і Лео Франкеля (учасник Паризької комуни, засновник робочої партії Угорщини) в Будапешті. Угорська "декомунізація" 2010-х — процес, який якісно відрізнявся від спонтанних дій на хвилі ентузіазму на початку 1990-х: в даному випадку ми маємо справу з піаром пропутінського уряду. Щось подібне відбувається в Польщі упродовж останніх десяти років: праві консерватори регулярно

піднімають тему “декомунізації вулиць”, намагаючись заробити на цьому політичний капітал. У середині минулого десятиліття, під час правління “Закону і справедливості”, польський ІНП розіслав всім місцевим органам влади список “небажаних” історичних осіб. На карті Варшави таких виявилося 47. Але керівники профільної комісії в міській раді, які представляли праволіберальну опозицію, кілька разів делегували це питання на розгляд районних рад, які регулярно висловлювалися проти — або взагалі не виносили рішень. Головний мотив — необхідність зміни документів для всіх мешканців, що мали нещастя жити на політично неблагонадійний вулиці. Влада була готова частково компенсувати громадянам фінансові витрати, але навіть безкоштовно ніхто не хотів простоювати дні в чергах у різноманітних установах.

З роками список скоротили до 16 позицій, і нарешті експерти схвалили 10 з 16. Незважаючи на прийняте рішення, мешканці вулиці, названій на честь бригади ім. Домбровського, що билася в Іспанії проти Франко, цього літа організували протестну кампанію. У даному випадку мова йде не тільки про побутові незручності, а й про принципову незгоду. Ця бригада була найбільшим з’єднанням іноземних добровольців, які воювали в Іспанії, після французів — вона налічувала понад 5 тис. осіб. Після військової поразки багато ветеранів були страчені НКВС, в той же час Польща позбавила їх громадянства. Деякі ветерани бригади в 1944-му звільняли Париж. Сьогодні бійці цієї бригади посмертно є почесними громадянами Іспанії.

Міська рада також отримала листа з проханням не перейменовувати вулицю Юліана Бруна — комуніста, міжвоєнного публіциста і літературного критика. Втім, в даному випадку обговорюється компроміс: перейменувати вулицю на честь Джордано Бруно, щоб місцеві жителі не повинні були міняти документи. Такий спосіб вирішення проблеми досить популярний. Так, вулицю Олександра Ковальського (діяча Компартії Польщі) перейменували на честь Олександра Ковальського (хокеїста довоєнного часу). Тим самим місцеві влади задовольнили політичні вимоги правих і позбавили звичайних людей від турбот. Інша вулиця змінила назву з Юліуша Рідігера (радянський розвідник) на Людвіка Рідігера (хірург). Ще простіше, коли мова йде про дати: вийшовши на варшавську вулицю ім. 17 січня, одні згадають про дату входження радянських військ до польської столиці, інші — про повстання проти російського царя в 1863 році.

Ще один аспект “декомунізації” — це заборона політичних партій і організацій, які містять “прокляте” слово в назві. Щось схоже дійсно є в ряді країн. Наприклад, ст. 13 польської конституції забороняє діяльність партій і організацій, в програмах яких згадується застосування тоталітарних методів і практик. Але це не заважає існувати, наприклад, Комуністичної партії Польщі, чий статут і програма не містять ніяких подібних згадок. Комуністичні партії цілком легально існують у Словаччині, Болгарії, Румунії. Більш того, в Чехії Комуністична партія на останніх виборах набрала 15 % голосів, поліпшивши своє представництво в парламенті до 33 депутатів. В Угорщині заборонені будь-які партії зі словом “комунізм” або однокореневими словами в назві. Через цей закон, прийнятий в 2012 році, Комуністична робітнича партія Угорщини була змушена перейменуватися просто в Робочу партію. Однак цим її “декомунізація” і обмежилася.